

## 4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ І УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗІ

УДК 631.115

*Проф. П.М. Музика, д-р екон. наук; аспір. О.Р. Жидяк –  
ЛНУ ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького*

### СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Розглянуто теоретичну сутність форм господарювання у сільському господарстві та визначені їх особливості. Встановлено, що з початком процесу відродження сільськогосподарського виробництва та переходом його до ринкової економіки виникає нагальна потреба у розвитку форм господарювання, які б відповідали сучасним вимогам. Треба чітко усвідомити, що ефективне інвестування та розвиток виробництва неможливі без розвитку форм господарювання.

**Ключові слова:** форми господарювання, господарства населення, фермерське господарство, сільськогосподарське підприємство, ТзОВ, сільське господарство.

**Вступ.** Перехід України від адміністративно-планового господарювання до сучасної ринкової економіки є надзвичайно складним і довготривалим процесом. Економіка аграрного сектора України протягом останніх років характеризується підвищенням ділової активності, зміцненням фінансової та платіжної дисципліни, багатоукладністю і різними формами господарювання. Важливе місце, тут належить і самому ставленню людей до господарювання в аграрному секторі, яке потребує великих зусиль та терпіння. Люди повинні стати активними власниками та здатні господарювати за новими, сучасними, науковими принципами.

Сільське господарство будь-якої держави є його стратегічною галуззю, від нього залежить незалежність і стабільність економіки і тому воно має розвиватися пришвидшеними темпами, щоб забезпечити відповідність свого виробництва світовим ринковим вимогам. Вступ України до Всесвітньої торговельної організації усуне перешкоди для іноземних виробників, з яким українські товаровиробники вестимуть жорстку конкурентну боротьбу. Така конкуренція не можлива без підприємницького підходу до господарювання.

Вагомий внесок у розроблення теорії та практичних заходів формування і функціонування форм господарювання зробили: П.С. Березівський, С.В. Васильчак, М.В. Гладій, Т.Г. Дудар, М.М. Ільчук, П.Т. Саблук, О.В. Крисальний, П.М. Музика, М.Й. Малік, О.В. Мазуренко, В.В. Месель-Веселяк, М.Г. Шульський, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та інші вітчизняні вчені. Ми сформувавши теоретико-методологічні засади переходу аграрного виробництва до ринкової економіки та обґрунтовано шляхи вирішення практичних завдань.

**Виклад основного матеріалу.** Характерною особливістю сучасного стану розвитку агропромислового комплексу України є глибока, затяжна і дуже загрозлива економічна криза, що проявляється у дестабілізації агропромислового виробництва, розпаді фінансово-економічної системи, катастрофічному спаді виробництва, величезній кількості низькорентабельних і збит-

кових підприємств, звуження ринків, зростання споживчих цін і, звичайно, низька купівельна спроможність населення. У цих умовах виникає реальна загроза продовольчій безпеці держави. Тому сьогодення економічна діяльність в аграрному секторі в умовах ринкової системи повинна стати за своєю суттю підприємницькою.

Підприємство – це самостійна діяльність громадянина або об'єднання декількох фізичних осіб з метою виробництва продукції, торгівлі чи виконання інших робіт, для задоволення потреб замовників і одержання прибутку. Підприємство забезпечує функціонування агропромислового комплексу і його інтенсивний розвиток, тому що саме підприємницька діяльність характеризується новішими використаннями технологій та організацій управління виробництва. Внаслідок цього зростає ефективність виробництва, збільшується зайнятість населення, створюються нові товари і послуги та розширюється ринок [1, 11].

Діяльність різних форм господарювання у ринковій економіці ґрунтується на декількох основних принципах:

- 1) **незалежність**. У ринковій економіці підприємство повинно бути незалежним суб'єктом господарювання. Коли воно діє у межах закону, держава не має права втручатися у його діяльність, це стосується усіх форм господарювання, крім державних;
- 2) **ініціативність**. Кожна форма господарювання в аграрному секторі опирається на потреби споживачів і тому виробляє такі види товарів, які вона може їм продати.
- 3) **конкуренція** між різними суб'єктами господарювання в агробізнесі спонукає їх до впровадження різних економічних стратегій. Конкуренція є одним із найважливіших чинників ефективного розвитку сільського господарства як галузі загалом та відсіювання неконкурентоспроможних суб'єктів на ринку.
- 4) **ризик та відповідальність**. Кожна із різних форм господарювання в агробізнесі має свої характерні ризики та відповідальності за свою діяльність і тому повинна сприяти зменшенню ймовірності ризиків, узгоджуватись з вимогами законодавства.

У сучасній ринковій економіці існують багато видів форм господарювання у сільському господарстві. Кожна із цих форм господарювання має свої особливості, які їх характеризують. Серед основних форм господарювання ми виділимо такі: господарства населення (ОСГ), сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та товариства з обмеженою відповідальністю.

Господарства населення за своєю соціально-економічною і правовою сутністю є насамперед сукупністю певного нерухомого і рухомого майна, що має вартісну оцінку, яке призначено для задоволення їх матеріальних і побутових потреб, а також вони є складовою частиною багатоукладного аграрного виробництва продуктів харчування та сировини рослинного і тваринного походження [4, с. 170].

Господарства населення в сучасних умовах є необхідною формою реалізації особистого та суспільного інтересів в сільському господарстві. Вони реально становлять конкуренцію сільськогосподарським підприємствам у ви-

користанні трудових і матеріальних ресурсів, реалізації виробленої продукції. Господарства населення – це особлива, заснована на приватній формі власності форма господарювання селян, що передбачає виробництво, перероблення, споживання сільськогосподарської продукції та реалізацію її надлишків.

Нині назріла потреба здійснення нового етапу наукових досліджень ролі господарств населення у продовольчому забезпеченні країни, формуванні рівня добробуту значної кількості сільського населення з врахуванням принципових змін у відносинах власності та форм господарювання на селі. Діяльність господарств населення виступає нині як напрям реалізації економічних інтересів селян. Отже, господарства населення в сучасних умовах є необхідною формою створення середнього класу на селі, економічні інтереси якого ефективно реалізуються внаслідок взаємодії з економічними інтересами інших суб'єктів господарювання та держави.

Сільськогосподарське підприємство виступає як суб'єкт господарювання, створений власником. Сільськогосподарські підприємства за законами ринкової економіки повинні бути ефективними, здатними ефективно використовувати інвестиції, які вкладаються в їхній розвиток, і виглядати привабливими для інвесторів. В умовах ринку сільськогосподарські підприємства можуть ефективно розвиватися лише за умови формування якісно нових продуктивних сил, зміни структури виробництва, організації самого процесу виробництва продукції сільського господарства.

Розвиток сільськогосподарських підприємств сприяє зростанню доходів працівників підприємств і всього сільського населення шляхом підвищення рівня зайнятості на селі та розвитку підприємств переробної промисловості. Обсяг грошових надходжень сільськогосподарських підприємств безпосередньо залежить від асортименту продукції, що реалізовується. А цей асортимент і визначає його виробничий напрям. Доходи і прибутки виступають важливим індикатором економічного стану самого підприємства.

Організаційно-правова форма сільськогосподарських підприємств є чинником, що впливає на визначення шляхів підвищення їхньої економічної ефективності. А необхідною умовою підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств є висока зацікавленість працівників у результатах своєї праці. Але нехтування специфічними особливостями аграрного виробництва призвело до різкого зниження рівня економічної ефективності сільськогосподарських підприємств. Тому при цьому потрібно створити таку величезну інфраструктуру, яка буде забезпечувати ефективну діяльність усіх сільськогосподарських підприємств.

Велику роль у піднесенні економіки країни відіграють фермерські господарства. Фермерське господарство – це форма підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробленням та реалізацією, з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, або це форма вільного підприємництва, переважно приватної форми власності на землю та засоби виробництва. Особливістю такого господарства є те, що саме вони є найпристосованіші до ри-

нкових відносин, оскільки в них найповніше реалізуються інтереси виробника, забезпечуючи при цьому потреби споживача

Фермерські господарства, які вже стали однією з визнаних і рівноправних форм господарювання на селі на основі приватної власності, всі свої витрати відшкодовують за рахунок власних доходів. А основною метою їхньої діяльності є одержання прибутку. Активний розвиток фермерських господарств, як принципово нової для України соціально-економічної форми господарювання, об'єктивно зумовлений ринковими відносинами, а також залежить і від державного регулювання земельних відносин, підтримання у створенні виробничої бази, величини землекористування, формування відповідної інфраструктури, спеціалізації та кооперації і послідовного курсу на формування середнього класу на селі.

Сьогодні фермерські господарства належать до ефективних форм господарювання і є надійним засобом вирішення продовольчої проблеми та чинником забезпечення соціально-політичної стабільності країни. Але найважливіше сьогодні те, що розвиток фермерських господарств потребує державної підтримки, а у зв'язку з економічною кризою всього національного господарства вона тут недостатня. Оскільки нам на селі потрібно створити такі умови, щоб кожний селянин мав вільний вибір щодо умов господарювання. Але, як стверджує О.Б. Грицишин, держава не може втручатися у діяльність фермерського господарства, лише відповідні органи можуть здійснювати контроль за її окремими видами діяльності. Отже, фермерське господарство – це одна із форм господарювання на селі, яка характеризується домінуванням приватної власності на землю та засоби виробництва. Йому властиві: вільний вибір виду господарської діяльності та повна економічна відповідальність за результати господарювання.

В Україні товариства є однією з найпоширеніших форм господарювання в економіці та, зокрема, в сільському господарстві. Товариства з обмеженою відповідальністю (ТзОВ) трапляються найчастіше. Вони займають найбільшу частку серед всіх видів товариств. ТзОВ являють собою товариства, учасники яких спільно здійснюють підприємницьку діяльність і несуть матеріальну відповідальність майном, вкладами свого підприємства. На відміну від акціонерних товариств, ТзОВ не має цінних паперів, які можуть бути в обігу чи на ринку капіталу. Для ТзОВ характерна двоступенева система управління: загальні збори і виконавча дирекція.

Збільшення кількості учасників товариства зумовлює зростання статутного фонду. Особливістю також є те, що у товаристві створюється резервний фонд на випадок непередбачуваних ситуацій, щоб компенсувати збитки, а величина такого фонду не повинен бути меншим як 25 % від статутного фонду.

Для товариства з додатковою відповідальністю однією з істотних відмінностей, особливостей є додаткова відповідальність його учасників. Вони відповідають не тільки своїми вчинками, але частково своїм майном.

**Висновки.** До форм господарювання у сільському господарстві потрібно відносити господарську діяльність, що ґрунтується на праці членів сім'ї з можливим залученням одного середньорічного найнятого працівника.

Під такий критерій підпадають і господарства населення, фермерські господарства, а також сільськогосподарські підприємства та товариства. Функціонування форм господарювання забезпечується здебільшого завдяки саме сімейним стосункам. В історичному аспекті також є підстави стверджувати, що виникнення цих господарств супроводжувалося становленням і розвитком сімейних відносин. А сама діяльність форм господарювання у сільському господарстві залежить насамперед від ставлення їхніх власників до землі як основного засобу сільськогосподарського виробництва.

Особливістю діяльності форм господарювання у сільському господарстві є проблема високої самоексплуатації їх членів, це стосується значної частини сільських жителів. Експлуатація власників приватних господарств має свої характерні особливості, які обумовлюються способами та формами ведення їхньої господарської діяльності.

З початком всього процесу відродження сільськогосподарського виробництва та переходом до ринкової економіки виникає нагальна потреба у розвитку форм господарювання, які б відповідали сучасним вимогам. Треба чітко усвідомити, що ефективне інвестування та розвиток виробництва неможливі без розвитку форм господарювання.

### Література

1. Грицишин О.Б. Основи економіки агропромислового виробництва. – К., 2005. – С. 319.
2. Ільчук М.М. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу. – К., 2002. – С. 398.
3. Майона П.О. Економіка і організація аграрного сервісу. – К., 2001. – С. 501.
4. Янчук В.З. Аграрне право України. – К., 2000. – С. 718.
5. Приватизація землі та реорганізація колективних сільськогосподарських підприємств в Україні. – К. : Вид-во "Століття". – 2000. – С. 126.

#### ***Музыка П.М., Жидяк О.Р. Сущность и особенности форм ведения хозяйства в сельском хозяйстве в рыночных условиях***

Рассмотрена теоретическая сущность форм ведения хозяйства в сельском хозяйстве и определены их особенности. Установлено, что с началом процесса возрождения сельскохозяйственного производства и переходом его к рыночной экономике возникает неотложная потребность в развитии форм ведения хозяйства, которые бы отвечали современным требованиям. Нужно четко осознать, что эффективное инвестирование и развитие производства невозможны без развития форм ведения хозяйства.

**Ключевые слова:** формы ведения хозяйства, хозяйства населения, фермерское хозяйство, сельскохозяйственное предприятие, ТЗОВ, сельское хозяйство.

#### ***Muzyka P.M., Zhydyak O.R. Essence and features of agriculture management in market conditions***

Theoretical essence of agriculture management is considered and their features are certain. It is set that with beginning of process of revival of agricultural production and transition of him to the market economy arises up urgent requirement in development of forms menages which would answer modern requirements. It is needed expressly to realize that the effective investing and development of production is impossible without development of forms of menage.

**Keywords:** agriculture management, economy of population, farmer economy, agricultural enterprise, TZOV, agriculture.